

Orkestern bestod av stadens egna musiker plus några från Hovkapellet, och dirigent var Henry Weman. Korallerna sjöngos av den i koret placerade Rikskören under ledning av Folke Brundin. Det blev ett minnesvärt framförande. Kanske minns man helst Uno Ebrelius sällsynt förnämliga sätt att sjunga evangelistens svåra parti. Han hör verkligen till de utvalda, när det gäller sådana uppgifter. Weman höll god rytmisk spänst i körerna, som dock, i anmälares tycke, ibland gävos i ett något forcerat tempo. Ingen åhörare torde glömma den klang som fyllde domen när de över 2000 sångarna förenades i det väldiga verkets storslagna slutkoral: »Sänd, Herre, dina änglar ut», sjöngo de. Om det var hjärtans enträgna böner eller bara mäktigt ljudande malm som steg upp emot de gotiska kryssvalven, det vet Gud allena. Men det var som om själva de månghundraåriga murarna hade sjungit...

Lars Edlund.

En liturgisk färgcanon från 1700-talets början.

Vi vet ännu ytterst litet om vilka liturgiska färger, som inemot 1800-talet användes i vårt land under kyrkoårets olika delar. Detta problem behandlas mycket sparsamt i alla hittills publicerade arbeten om våra äldre kyrkliga textilier. 'Någon svensk färgcanon känna vi ej', heter det i Agnes Brantings 'Textil skrud i svenska kyrkor' (s. 187). Under medeltiden säges ha använts paramenter i vitt, rött, svart, grönt, gult, violett, blått och grått. Det heter vidare (s. 190): 'Alla här nämnda liturgiska färger, utom grått, hvilken endast var avsedd för askonsdagen¹⁾, finnas i Sverige ännu i behåll²⁾ och synas i stor utsträckning hafva brukats ända in till 1800-talet, då färgerna reducerades till rött och svart.'

Om nutiden yttrar Agnes Branting: 'De liturgiska färgerna rött, hvitt, svart, violett och grönt äro allmänt i bruk.' Förf. betraktar

¹⁾ Troligt är, att grått använts under större delen av fastan, vilket under medeltiden var sed i många engelska stift. Härpå tyder också de många grå paramenter, som ännu under 1600-talet funnos kvar i flera landskyrkor i Uppland.

²⁾ I Enköpings museum förvaras en grå mässhake från Vallby kyrka i Uppland. Den torde dock ej vara medeltida.

tydiligen den färgcanon, vari dessa ingår, som en lämplig norm för nutida gudstjänstliv. Ingenstädes nämnes, att just dessa färger ingår i den efterreformatoriska romersk-katolska canon, som torde ha funnit vägen till vårt land via den tyska paramentsrörelsen och vunnit insteg under 1900-talets första årtionden. En jämförelse mellan engelsk medeltida färgtradition och de svenska kyrkornas textilbestånd i äldre tid gör det emellertid troligt, att den färgcanon, som blivit den vanliga i dagens Svenska Kyrka, knappast torde ha brukats i vårt land före vår egen tid.

I en räkenskapsbok från Övergrans kyrka i Uppland, signum L I:1, nu i landsarkivet i Uppsala, finnes emellertid en utförlig färgcanon från 1700-talets början. Den anföres här i sin helhet.

Anteckning huru Mässhakar och Altarkläder med mera om Åhret brukas skola.

1. Mässhakar.

No 1. Om Julhälgen en Silfver och Guldblommerad Mässhaka med Christi Crucifix af ächta pärlor.

No 2. Om Påsken en Blå Plys Mässhaka med Guldbordering på Ryggen.

No. 3. Om Pingsthälgen en Röd Plys Mässhaka med Silfverdukz Korss på Ryggen.

No. 4. Om Bönedagarna en af blått utskurit Plys med Guldgalons Korss och två små Vapner på Ryggen.

No. 5. När Mässa holles på Apostla dagarna, Michels Mässo och Allhelgona dag, och andra Extra ordinarie tillfällen brukas en Röd utskuren Plys Mässhaka med Glitterbandz Korss på Ryggen, och omkring kanterna.

No. Noch om Bönedagarna brukas en Guld Moers Mässhaka med 2ne Röda korss alternatim.

2. Mässa Särckar.

No 1. Om Julen Mässesärcken af Bomuls Lärft med Atlask på Ärmarna och nedan Follen.

No 2. Om Påsken och Pingsten en Mässa Särck af Hållandz Lärft.

No. 3. På de andre Mässedagar en Mässesärck af Huslärft.

3. Altarekläden.

No 1. Om Julhélgen med Silfver och Guld blommerad Altarekläde.

No 2. Om Påsken ett Brokadels Altarkläde.

No 3. Om Pingsten ett Rött Armonsins Altare kläde.

No 4. Om Vintren ett Hvitt Tubins Altare kläde.

No 5. Om Sommaren ett Grönt utskurit Sammetz Altarkläde.

4. Altardukar.

No 1. Altarduk med Spetz af Guld inblandad, brukas Juhl, Påsk och Pingest.

No 2. Altarduk med uddig Spetz brukas store Bönedagar, och andre infallande Mässedagar.

No 3. Altarduk utan Spetz omkring, men mitt uti fattad, brukas alla Söndagar om Åhret.

5. Diskdukar.

No 1. Diskduk af åtskillige Spetzar, här och där med Guld infattad och Guldkant omkring, brukas alla Högtider.

No 2. Diskduk af Dräll, brukas alla Bönedagar och andre infallande Mässedagar.

6. Kalckkläden.

No 1. Kalckklädet af Rött Taft med Christi Crucifix brukas i alla Högtider.

No 2. Ett Hwitt gammalt med Silkes Blommor och Silfver Spetz, brukas på alla andra Mässedagar.

7. Pungar eller Håfwar.

No 1. Den nya Pungen med swarta Näppor brukas alla Högtider.

No 2. Den röda Sammetz Pungen med Silfwer Galoner och wippa i båtnen, brukas alla Söndagar. Men för större beqwemlighet är sedermera den ändring derwid skiedd, at de skola bägge brukas tillika både i Högtiderna och på Söndagarne, skolandes Kläckaren bära den förra på Manfolkszijdan och kiörkiowaktaren den senare för Qwinfolksbänkarna.

Denna färgcanon synes ha nedtecknats av Johan Hammarin, född 1665, kyrkoherde i Över- och Yttergran 1703, död 1749. Omedelbart efter ett avsnitt räkenskaper, utförda av annan hand, följer ovanstående 'Anteckning', vilken omfattar tre sidor, och omedelbart efteråt följer en odaterad inventarieförteckning, undertecknad av Hammarin. Den innehåller emellertid uppgift om kyrkans kontanta medel år 1713 och torde därför ha nedtecknats detta eller följande år. Å andra sidan inköptes mässhake och antependium av fransk gyllenduk år 1714 och mässkjortan av 'Huslärf't' år 1715 (L I: 3 s. 10). Vår färgcanon torde alltså ha avfattats omkring 1715.

Låt oss närmare studera de olika liturgiska färgerna! För jul och påsk hade man måhända väntat sig vitt. De inventarieförteckningar från 1600-talet, som bevarats, visar emellertid, att guld- och silverbrokad varit betydligt vanligare än vitt. Att blå mässhake användes vid påsken torde bero därpå, att ifrågavarande skrud var en av kyrkans vackraste. Den kallas år 1750 'Blågrön' och 1780 'Siögrön', vilket tyder på att den varit av samma slags tyg som den blå, i viss belysning grönskimrande mässhaken från

1500-talets början, som bevarats i den närbelägna Litslena kyrka. Rött vid pingst och på apostladagar är i överensstämmelse med allmän medeltida sed. Blått på böndagarna torde bero på dessa dagars botkaraktär. I engelsk och fransk medeltidstradition är blått en botfärg, och i vårt land synes under medeltiden och 1600-talet blått ha varit en mycket vanlig och violett en så gott som okänd färg, varför blått torde ha varit vår medeltida fastefärg. I antependiernas användning lägger man märke till att vitt om vintern och grönt om sommaren motiveras utifrån årstiderna — måhända en efterrationalisering av en kvarlevande, liturgiskt grundad tradition.

Mässkjortor, altardukar, diskdukar (användes att täcka altarringen vid kommunionen), kallkläden och håvar har tydligen använts efter den principen, att de finaste föremålen nyttjades vid de största högtiderna. Intressant är mässkjortan 'med Atlask på Ärmarna och nedan Follen', därför att mässkjortor med besättningar vanligen torde ha varit ur bruk vid 1700-talets början. Uppgifter från 1600-talets mitt och tidigare ger vid handen, att till varje mässhake i regel hört en mässkjorta med besättningar i samma färg. I exempelvis Vätö kyrkas inventarium för år 1653 nämnes en 'mässesärck' efter varje mässhake. 1713 års inv. för Övergran upptar 'Twänne rygglinor, den ena blå, och ten andra röd, begge af sammet', vilka torde ha hört till var sin av de tidigare nämnda mässhakearna. Den mässhake, som användes på apostladagarna, kallas i samma inv. 'En rödbrun Mässehaka gammal af blommerat Sammet', vilket tyder på relativt hög ålder.

Med utgångspunkt från paramenternas användning i en enda kyrka är det givetvis vanskligt att draga några slutsatser angående äldre svensk tradition i gemen. Men en systematisk undersökning av våra äldre kyrkoarkivalier skulle måhända ge oss säkra underättelser härvidlag.

Bengt Stolt.

Kalkens tillbehör.

Några kyrkotextila synpunkter.

Runtom i vårt land kan man skönja resultaten av ett återuppvaknat intresse för kyrklig skrud och prydnad. Nya, vackra mässhakar från våra framstående ateliér återfinnas i de flesta kyrkor. Likaså torde väl det stora flertalet kyrkor ha anskaffat ett eller flera antependier under de senaste decennierna. Allt flera kyrkor börja nu äga en komplett uppsättning av de liturgiska färgerna.